

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Filozofski fakultet

TONI ŠTEPANKO

SUMERANI

Završni rad

Pula, 2017.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Filozofski fakultet

TONI ŠTEPANKO

SUMERANI

Završni rad

JMBAG: 0111105255, redoviti student

Studijski smjer: Preddiplomski studij povijesti i latinskog jezika i rimske književnosti

Predmet: Uvod u prapovijest

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje: Povijest

Znanstvena grana: Prapovijest

Mentor: prof. dr. sc. Klara Buršić-Matijašić

Pula, rujan 2017.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani Toni Štepanko, kandidat za prvostupnika povijesti i latinskog jezika i rimske književnosti ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

U Puli, 22. rujna 2017.

Student

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, Toni Štepanko dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom Sumerani koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, 22. rujna 2017.

Potpis

Sadržaj

Uvod.....	6
Arheologija, pismo i početci civilizacije.....	7
Sumerska zajednica.....	11
Sumerska religija, običaji i mitovi.....	19
Sumerski karakter - nagon, motivi i moralne vrijednosti.....	24
Zaključak - sumerska ostavština.....	27
Literatura.....	29
Prilozi.....	30
Sažetak.....	32
Abstract.....	33

Uvod

Ovaj završni rad bavi se Sumeranima i njihovom razvoju u jednu od najnaprednijih civilizacija povijesti s osvrtom na nagone, motive i moralne vrijednosti kao primarne čimbenike njihovog uspjeha. Utjecaj koji su Sumerani imali na stvaranje modernog i urbanog društva objašnjen je u radu kroz umjetnost, religiju i tehnologiju. Smatra se da su razvili i usavršili prvi sustav pisanja koji se ubrzo proširio cijelim Bliskim Istokom.

Rad je zamišljen tako da će najprije ukratko opisati važna arheološka nalazišta sumerske civilizacije i razvoj klinastog pisma. Potom će objasniti hijerarhiju unutar grada-države, međusobne odnose i važnost nadmetanja za razvoj sumerskog društva. Osvrnuti će se na utjecaj sumerske religije na velike suvremene religije te na njihov pogled i shvaćanje svijeta oko sebe.

Sa psihološkog stajališta pojasniti će se kako su tri primarne ljudske emocije, ljubav, mržnja i strah, pomogli u stvaranju sumerskog identiteta. Etički i moralno njeguju se poželjne ljudske vrline: istina, zakon, sloboda i mudrost, hrabrost i lojalnost.

U zaključku će ukratko biti riječ o sumerskoj ostavštini i kako su svojim inovacijama promijenili povijest. Na samom kraju govori se o neizbježnoj sudbini koja ih je snašla zbog vlastite pohlepe, ambicije i arogancije, osobina koje su ih svih tih godina dobro služile u dostizanju tehnološkog, militarističkog, ekonomskog i društvenog vrhunca tog vremena.

Arheologija, pismo i početci civilizacije

Prva važna arheološka iskopavanja koja su dovela do otkrića Sumera dogodila su se od 1842.-1854. godine na asirskim nalazištima poput Ninive, Dur Šarukina i Kalaha. Francuski arheolozi Paul Émile Botta i Victor Place i britanski arheolozi ser Austen Henry Layard i ser Henry Creswicke Rawlinson, uz pomoć iračkog arheologa Hormuzda Rassama otkrivaju na tisuće glinenih i kamenih ploča te natpisa na akademskom jeziku, pa se stoga mislilo da su svi natpisi s područja Mezopotamije akadski. Rawlinson i Edward Hinks provode istraživanje natpisa i time dolaze do saznanja da nisu svi bili napisani semitskim jezikom. Francuski je arheolog Jules Oppert 1869. godine predložio da im se nadjene ime sumerskog jezika zbog čestog spominjanja Sumera u natpisima.

Tijekom kasnog 19. stoljeća provode se mnoga iskopavanja u Lagašu te Nipuru u kojima prednjače francuski i američki arheolozi. Ostala iskopavanja se odvijaju u Tutubu, Adabu, Uru, Eridu, dok se iskopavanje u jednom od najvažnijih gradova Sumera, Kišu smatra izrazito plodnim zbog neprocjenjivog niza keramičkih predmeta pronađenih tamo 1922. godine.¹

Važno nalazište, tel Kaiber na kojem je Leonard Woolley od 1922. do 1934. godine otkrio spektakularne kraljevske grobnice povezuju se sa drevnim centrom sumerske moći, Urom. Nastanjen od 4000. godine prije Krista do 2000. godine prije Krista dominirao je regijom, dok još i danas poznati veliki zigurat Ura ponosno stoji kao znamenitost i simbol moći Sumera. Zigurat je predstavljao dio hramskog kompleksa za koga se vjerovalo da u njemu mjesečev bog, zaštitnik Ura, ima svoje zemaljsko boravište. Hramovi i oltari su bili sagrađeni na vrhu. Sumerani su govorili kako je zigurat služio kao most između neba i zemlje, odnosno da su bogovi dolazili posjetiti hram. Samo svećenici i kraljevski službenici su zbog toga imali pristup hramu.²

Sumer, prva urbana civilizacija postojala je od 4500. godine prije Krista do 1900. godine prije Krista, na području južne Mezopotamije, identično današnjem južnom Iraku. Klima

¹ Archeology - <http://history-world.org/sumeria.htm>

² Kramer S.N., 1963., 28-29.

je iznimno vruća i suha, čineći tlo izrazito neplodnim. Osim visoke trske u močvarnom području, nije bilo drveća za sječu. Unatoč zemlji koja je naizgled bila pusta i negostoljubiva, ljudi koji su nastanjivali to područje, Sumerani, bili su obdareni neobično kreativnim intelektom i odlučnim duhom. Sumerani su od područja sa velikim prirodnim zaprekama napravili pravi rajski vrt i razvili prvu visoku civilizaciju u povijesti čovječanstva.

Najraniji su naseljenici došli na ideju navodnjavanja, što je omogućilo usmjeravanje vode bogate muljem iz Eufrata i Tigrisa kako bi oplodili svoja polja i vrtove. Nedostatak minerala i kamenja nadoknadili su tako što su naučili peći glinu i mulj koje bi pronašli u rijeci, čega su zalihe bile nepresušne, u raznovrsno posuđe, tanjure i vrčeve. U oskudici drveća, sjekli su i sušili visoku trsku, te je vezali u snopove i pravili od njih otirače koje su uz pomoć blata pretvarali u kolibe i štale. Kasnije su izumili kalup za pravljenje cigli i pečenje sveprisutne riječne gline, stoga su proizvodili dovoljno građevinskog materijala. Osmislili su mnogo korisnog oruđa, vještina i tehnika poput grnčarskog kola, plug, jedrenjak, svod, trezor, lijevanje bakra i bronce, kovanje, lemljenje, klesanje, graviranje, te intarziju. Stvorili su i sustav pisanja na glinene ploče, što je bilo preuzeto i korišteno po cijelom Bliskom Istoku sljedećih dvije tisuće godina. Gotovo sve što znamo o ranijoj povijesti zapadne Azije dolazi nam u obliku tisuća glinenih dokumenata upisanih klinastim pismom razvijenog u Sumeru i pronađeno, te iskopano tijekom zadnjih 120 godina.³

Smatra se da je sustav klinastog pisma započeo u Sumeru. Najstariji natpisi i fragmenti, pronađeni na tom području datiraju 3 tisuće godina prije Krista, te se smatra da su pisani na sumerskom jeziku. Upitno je jesu li oni izumili pismo, međutim sigurno je da su oni ti koji su ga modelirali u efektivno oruđe pisanja. Njegova je praktičnost ubrzo bila prepoznata od strane susjednih naroda, koji su ga posuđivali te ga prilagođavali svojim jezicima. Do 2000. godine prije Krista, proširilo se kroz cijeli Bliski Istok.

Pismo je prvobitno započelo kao slikovno, tako da je svaki znak bio slika jednog ili više predmeta koji su predstavljali riječ čije je značenje identično onome što ta slika

³ Kramer S.N., 1966., 10-11,
Kramer S.N., 1944., 32-33.

prikazuje. Problemi ovakvog sustava bili su: komplicirani oblici znakova i veliki broj znakova potreban za opisivanje objekta, te je bio nepraktičan za uporabu kao takav. Sumerski su pisari premostili ove poteškoće tako što su postepeno pojednostavljali oblike sve dok njihova slikovna jezgra nije bila gotovo u potpunosti neprepoznatljiva. Drugu su poteškoću prevladali tako što su ograničili broj znakova.⁴

Sumerani nisu bili samo izvanredni u obradi materijala i tehnološkoj dosjetljivosti, već i u svojim idejama, idealima i životnim vrijednostima. Pronicljivi, razumni, svojim pragmatičnim pogledom na život, rijetko su zamjenili stvarnost s maštom ili želju s ostvarenjem. Kroz stoljeća sumerski su mudraci razvili su vjeru, koja u suštini prepoznaje i prihvaća neizbježnu ograničenost smrtnosti. S materijalne strane veličali su bogatstvo i imovinu, bogate žetve, dobro opskrbljene žitnice, štale pune stokom, uspješan lov, te ribolov na moru. Duhovno i psihološki, stavljali su veliku važnost na uspjeh i ambiciju, superiornost i ugled, čast i priznanje. Sumerani su bili svjesni vlastitih ljudskih prava koja su za to doba bila na začuđujuće visokom nivou, te su zamjerali svaki pokušaj lišenja njihove slobode. Stoga ne čudi da su Sumerani bili prvi koji su sastavili zakone o tome kako ne bi dolazilo do nesporazuma, falsificiranja i proizvoljnosti u shvaćanju zakonskih prava.⁵

Iako su Sumerani stavljali veliku važnost na pojedinca i njegova postignuća, postojao je jedan izrazito važan faktor koji je potaknuo snažan duh zajedništva u tamošnjem društvu. Naime, ovisnost Sumera o navodnjavanju zahtjevala je zajednički pothvat i organizaciju. Kanali su morali biti iskopani i održavani, a voda raspodijeljena svima jednako. Kako bi se to osiguralo, moralo se stvoriti nešto jače od pojedinca zemoposljednika ili čak jedne zajednice, te tako započinje rast državnih institucija. Budući da je Sumer zbog plodnosti natopljenog tla proizvodio ogroman višak žita, a nije imao gotovo ništa metala, kamena i drveta, država je bila prisiljena nabaviti materijale ključne za njihovu ekonomiju kroz trgovinu ili ratovanje. Prije nešto više od jednog stoljeća ništa nije znalo o sumerskoj kulturi, čak štoviše, samo postojanje Sumerana i njihovog jezika nije bilo očekivano. Kada su arheolozi prije stotinjak godina počeli sa

⁴ Kramer S.N., 1966., 12-14.

⁵ Kramer S.N., 1966., 71-72.

iskopavanjem na području Mezopotamije nisu tražili sumersku civilizaciju, već asirsku o kojoj se imalo značajnih informacija iz grčkih i hebrejskih izvora. Otkriće Sumerana i njihovog jezika bilo je neočekivano, pa je stoga i samo proučavanje njihove kulture teklo izrazito sporo.⁶

Postoji jedan veliki problem kod rekonstruiranja sumerske povijesti, a to je da sami Sumerani nisu pisali povijest u generalno prihvaćenom smislu te riječi. Sumerski mudraci nisu shvaćali osnovne intelektualne definicije pisanja povijesti kao nečeg što će vječno ljudima služiti kao pomagalo u razumijevanju svijeta i događaja. Ograničeni takvim pogledom na svijet prihvaćali su naizgled aksiomatičku istinu, da su kulturološki fenomen i da su povijesni događaji došli savršeni od bogova. Vjerojatno ni najučeniji pojedinci nisu znali da je Sumer bio opustošena močvara s par raštrkanih naselja, te da je postupno postala urbana i napredna zajednica nakon mnogo generacija truda i rada tokom kojih je ljudska volja i odlučnost igrala dominantnu ulogu.⁷

⁶ Kramer S.N., 1966., 10-12.

⁷ Kramer S.N., 1966., 12-13.

Sumerska zajednica

Sumerska je civilizacija bila urbanog karaktera, unatoč tome što je ovisila većinski o poljoprivredi. Sumer se u trećem tisućljeću prije Krista sastojao od nekolicine gradova-država, od kojih je većina bila okružena visokim zidom uz pokoje selo u blizini. Istaknuta posebnost svakog grada bio je glavni hram koji se nalazio na povišenoj terasi, te koji se onda postepeno razvio u ogromnu tvrđavu odnosno zigurat⁸, što je najkarakterističniji sumerski doprinos religijskoj arhitekturi. Hram se sastojao od pravokutno postavljenog svetišta, okruženog velikim brojem soba koje su koristili svećenici. Na samom svetištu nalazila se udubina napravljena za kip posvete bogovima ispred kojeg je bio stol za prinošenje žrtvi. Budući da su hramovi bili građeni od blata, sumerski su arhitekti i umjetnici nastojali uljepšati građevine raznim geometrijskim motivima.⁹

Hram je bio najveća, najviša i najvažnija zgrada u gradu, te u skladu sa teorijom prihvaćenom od strane sumerskih vjerskih vođa da cijeli grad pripada bogu, kojemu je dodijeljen na dan kada je svijet stvoren.¹⁰ Imali su uređena ognjišta kao izvor topline, stolove, stolice i krevete. Kreveti su bili napravljeni od drveta i često obloženi zlatom ili srebrom, dok je posteljina bila pamučna. Niži sloj si takvu raskoš nije mogao priuštiti pa su njihove kuće bile sagrađene od trske, a spavali su na slamnatim otiračima na tlu. Prije svake gradnje Sumerani su morali tražiti blagoslov bogova Kabta i Mušdame koji bi nadgledali temelje, zgradu i izgradnju, te su nakon završenog projekta pridonosili žrtve bogu Arazu u znak zahvalnosti.¹¹

U početku je politička moć bila u rukama slobodnih ljudi i gradskog namjesnika znanog kao *ensi*. Kako je napetost između gradova-država rasla, s vremenom je preraslo u sukobe, a uz pritisak susjednih naroda s istoka i zapada Sumer je bio prisiljen staviti veliku važnost na vojsku i militarističko rukovodstvo. Prvobitno su vojskovođe bili birani kako bi odradili određeni vojni pothvat, no postepeno je titula vođe postala nasljedna, te biva smatrana vrhuncem ondašnje civilizacije. Zbog takvog načina razmišljanja postaju

⁸ Hooke, S. H., 1963., 47-48.

⁹ Kramer S.N., 1963., 73.

¹⁰ Kramer S.N., 1963., 74.

¹¹ Kramer S.N., 1963., 137.

prvi kraljevi, koji uz potporu svojih podanika osnivaju prvu službenu vojsku, na čelu sa bojnim kolima i teško oklopljenom pješadijom koja je napadala u formaciji falange.¹² Sumerske su pobjede i osvajanja postignute zahvaljujući njihovoj oružanoj, taktičkoj i organizacijskoj superiornosti.¹³

No svećenici, kraljevi i vojnici činili su samo jednu malo frakciju gradske zajednice. Većina žitelja grada su i dalje bili poljoprivrednici, stočari, ribolovci, trgovci, arhitekti, zidari i kovači. Naravno postojao je i određeni broj moćnih obitelji koje su posjedovale velika imanja, no čak su i siromašni posjedovali vlastite farme i vrtove, kuće i stoku. Marljivi su zanatlije i obrtnici prodavali svoje ručno izrađene proizvode na slobodnoj gradskoj tržnici, pri čemu bi dobivali plaću u srebrnim diskovima ili prstenju. Putujući su trgovci uspješno trgovali sa susjednim gradovima-državama i zemljama, a većina su bili privatnici umjesto predstavnici hramova.¹⁴

S ovakog stajališta možemo uvidjeti da je sumerska ekonomija bila relativno otvorena i da je privatni posjed bio više dio propisa nego neka iznimka. Brojni dokumenti pronađeni su na iskopinama u Lagašu iz kojih saznajemo da su žitelji gradova-država mogli kupovati i prodavati imovinu. Na jednoj kamenoj ploči evidentirana je prodaja zemlje Enhegalu¹⁵, kralju Lagaša, što je dokaz da čak ni kraljevi nisu mogli samo zaplijeniti imovinu kada god su htjeli, već su morali platiti za nj.¹⁶

I.M. Diakonoff¹⁷, vodeći ruski znanstvenik koji je posvetio svoj život proučavajući sumersku kulturu daje nam savršeni uvid u ekonomsku strukturu gradova-država. Njegovo detaljno istraživanje pokazuje socioekonomsku strukturu sumerskih gradova-država. Vidimo da je populacija podijeljena u četiri kategorije: plemstvo, pučani, sluge i robovi. Plemstvo je posjedovalo ogromna imanja koja su stekli obiteljskim nasljedstvom

¹² Falanga kao bojni poredak inače je općepoznat pojam kada se govori o Grčkoj povijesti, međutim postavljanje u taj karakteristični bojni poredak, gdje se vojnici gusto poredaju kako bi načini neprobojan zid koristio se znatno prije nego je popularizirano u Grčkoj. - <http://www.ancient.eu/article/110/>

¹³ Kramer S.N., 1966., 120-122.

¹⁴ Kramer S.N., 1963., 75-76.

¹⁵ Enhegal, Nels Bailkey, 1967.: "Significantly,...Enhegal, was a great land-owner whose single inscription as "lugal of Lagash" records his expenditure of nearly two tons of copper for the purchase of some 2,500 acres of land from 8 different lugal's..his tyranny seems to have been premature, however, since Lugalshaengur, his apparent successor and Ur-Nanshes immediate predecessor, was a weak ensi-gar."

¹⁶ Kramer S.N., 1963., 75.

¹⁷ Diakonoff, I.M., društvena podjela i struktura zajednice: <http://www.iranicaonline.org/articles/diakonoff-igor-mikhailovich-1914-1999-russian-orientalist-of-international-standing>

ili otkupili od siromašnijih pučana, a na njima su radili slobodni slugi i robovi. Plemstvo je također posjedovalo zemljište hrama, iako je to postepeno palo u ruke vladara i postalo njegovim vlasništvom. Obični su pučani imali vlastiti komad zemlje unutar grada-države. Sluge su svrstani u tri kategorije: 1. oni koji uzdržavaju hram, poput upravitelja hrama, te važnijih obrtnika, 2. svjetina koja je dio osoblja hrama, 3. uzdržavatelji plemstva. Mnogi iz prve dvije kategorije dobivali su privremeno dio zemljišta koje je pripadalo hramu, te životne namirnice poput hrane i vune. Uzdržavatelji koji su radili za plemstvo su također slično plaćeni.¹⁸

Ropstvo je bilo poput organizirane institucije, pa su stoga hramovi, palače i bogati zemljoposjedi iskorištavali robove za vlastitu dobrobit. Mnogi robovi su bili ratni zarobljenici, iako ne nužno stranci, budući da su obližnji gradovi-države redovito međusobno ratovali. Slobodni su žitelji grada-države mogli biti degradirani na status roba zbog određenih prijestupa. Roditelji su mogli prodati svoju djecu u roblje, a muškarac je mogao založiti svoju cijelu obitelj da otplati dug, iako ne duže od tri godine. Rob bi tako postao gospodareva imovina, baš poput bilo kakve pokretne imovine, te je mogao biti obilježen i bičevan ako bi pokušao pobjeći. No, na drugu ruku u interesu je gospodara da je njegov rob u dobrom fizičkom stanju, pa se stoga prema robovima u većini slučajeva dobro postupalo. Stoga su robovi imali i određena zakonska prava, naime mogli su poslovati, posuđivati novce i otkupiti vlastitu slobodu. Ukoliko bi se rob, nevažno kojeg spola, vjenčao sa slobodnom osobom, njihova djeca su također slobodna. Cijena robova je varirala ovisno o pojedincu u pitanju, prosječna cijena odraslog muškarca bila je dvadeset šekela, što je u to vrijeme bilo manje nego cijena magarca.¹⁹ Kada govorimo o svakidašnjem životu za kraljeve se smatralo da imaju poseban odnos s bogovima te da djeluju kao posrednici između zemaljskog i nebeskog života. Veliki bi kraljevi nastojali proširiti svoju vladavinu i obogatiti zemlju, a ukoliko bi im to uspjelo smatralo se da su u božjoj milosti. Svećenstvo je vodilo brigu o vjerskom aspektu svakodnevnog života te bi obnašali svete dužnosti poput obreda. Bili su pismeni pa ih se smatralo stručnim za tumačenje znakova i pretkazanja. Služili su također kao iscjelitelji, a tu su dužnost izvršavali u dvoru hrama.

¹⁸ Diakonoff, I.M., 1959., 293-296.

¹⁹ Kramer S.N., 1966., 71-72.

Viša građanski sloj uključivala je trgovce koji su često imali vlastite pisare, privatne učitelje, čak i visoko rangirane vojnike. Ostala zanimanja višeg sloja bila su arhitekti, astrolozi, brodograditelji i knjigovođe. Pisari su bili izrazito poštovani članovi društva, a svoju su dužnost obavljali u hramovima, školama i sudovima. Svaki učitelj morao je znati pisati jer je jedan od glavnih predmeta u svakoj školi bilo pisanje. Iako su žene uživale u gotovo jednakim pravima, i dalje se smatralo da to nije dovoljno da nauče pisati, te su stoga samo dječaci bili dozvoljeni u školama. Privatni su učitelji svoj život provodili brinući se za učenike, a ukoliko su imali bogatog klijenta njihovi bi životi također bili idilični. Niži sloj bila je sastavljena od zanimanja koja su u biti pokretala same gradove, a to su: poljoprivrednici, ribari, pivari, stolari, vojnici, prostitutke, keramičari. Iako su žene općenito bile degradirane na nižu klasu, mogle su itekako biti jednako cijenjene kao i muškarci, pa su stoga prvi pivari, krčmari, čak i zubari bile žene.

Najniži sloj društva činili su robovi, koji nisu bili iskorištavani isključivo za fizičke poslove, pa su tako služili kao stočari, draguljari, računovođe i sve što je gospodaru bilo potrebno. Marljivi su robovi mogli u konačnici i otkupiti vlastitu slobodu.²⁰

Osnovna društvena grupa sumerske zajednice bila je obitelj čiji su članovi bili usko povezani zajedno ljubavlju, poštovanjem i odgovornosti. Brak bi dogovorili roditelji, a zaruke bi bile službeno priznate kada bi mladoženja uručio vjenčani poklon odnosno miraz ocu mlade. Žene su u Sumeru imala određena zakonska prava, pa su tako mogle posjedovati imovinu, poslovati, te su mogle svjedočiti.²¹ Djeca su bila pod apsolutnim autoritetom roditelja koji su ih mogli razbaštiniti ili ih čak prodati u ropstvo. Međutim unatoč tome, djecu su itekako njegovali te bi oni pri smrti svojih roditelja naslijedili njihovu imovinu. Posvojena djeca također nisu bila neuobičajena, pa se i za njih skrbilo i brinulo.

Pisani je zakon odigrao veliku ulogu u sumerskim gradovima. Počevši od oko 2700. godine prije Krista, pronalazimo dokumente koji nam govore o prodaji polja, kuća i robova. Tijekom vladavine Urukagina²² (oko 2350. godine prije Krista), nastao je jedan od najvažnijih dokumenata u povijesti čovječanstva koji nam govori o njegovoj višegodišnjoj borbi za slobodu od tiranije i ugnjetavanja. Urukagin je zakonik

²⁰ Kramer S.N., 1963., 76-80.

²¹ Kramer S.N., 1966., 116-120.

²² Kramer S.N., 1966., 118.

najvjerojatnije prvi poznati primjer samo-reforme neke vlade, te je u njemu po prvi puta u ljudskoj povijesti iskorištena i zapisana riječ "sloboda", u izvornom jeziku "amargi", što u doslovnom prijevodu koji nam donosi povjesničar Adam Falkenstein²³ znači "povratak majci". No, još uvijek se ne zna zašto je baš ta metafora iskorištena kako bi opisala "slobodu".²⁴

O samim događanjima koja su dovela Lagaš do korumpiranosti, bezakonja i tiranije koju opisuje Urukagin zakonik nema niti jednog dokaza u samom tekstu, međutim možemo pretpostaviti da su bili izravan rezultat političke i ekonomske gladi za moć koja savršeno karakterizira vladajuću dinastiju Ur-Nanshe oko 2500 godina prije Krista.²⁵ Željni veličanstvenih pothvata za vlastiti boljitak neki su vladari pribjegli imperialističkom ratovanju i krvavim pohodima. U ponekom slučaju su i uspjeli u svojim nakanama, pa tako imamo primjer kralja Eannatuma koji je proširio vlast Lagaša na cijeli Sumer i čak na neke susjedne zemlje. Međutim, trijumf je bio kratkotrajan, pa se tako za manje od jednog stoljeća Lagaš smanjio na svoju prvobitnu veličinu. U vrijeme kada je Urukagina došao na vlast, Lagaš je bio toliko oslabljen da su njihovi nepopustljivi neprijatelji, grad-država Uma, bili spremni napasti ih u svakom trenu. Stanovnici Lagaša su se tako u vrijeme okrutnih ratova našli u izuzetno nepovoljnoj situaciji, gdje im vladajući moraju oduzeti njihova političku i ekonomsku slobodu kako bi podigli dovoljno jaku vojsku, te ih opremili za obranu grada. No, čak i u vrijeme mira, vladajući nisu bili voljni odreći se te moći, jer se pokazala ekstremno profitabilnom. Iz tri kopije Urukaginog zakonika koja su pronađena na području Lagaša saznajemo da su Urukagina i njegovi reformatori bili izrazito ponosni na socijalnu i moralnu revoluciju koju su podigli stigavši na vlast. Urukagina je stanovnike Lagaša nastojao osloboditi lihvarstva, teških nameta, krađe, ubojstava i otimanja vlasništva i osoba, pa se u neku ruku može reći da je uspostavio slobodu u modernom političkom smislu riječi. Zahvaljujući njemu, udovice i siročad više nisu bile na milost i nemilost moćnih muškaraca.²⁶

Odmicanjem od socioekonomske strukture sumerskih gradova dolazimo do više materijalnih aspekata života u gradu, pa bi stoga trebalo otprilike procjeniti kolika je bila

²³ Falkenstein A., 1931., 5-28.

²⁴ Kramer S.N., 1963., 79.

²⁵ Kramer S.N., 1966., 61-63.

²⁶ Kramer S.N., 1966., 63-65.

populacija najvećih i najznačajnijih sumerskih gradova. Budući da nije bilo službenih popisa stanovništva, proučavanjem ekonomskih tekstova pretpostavlja se da je bilo oko 100 tisuća slobodnih ljudi u Lagašu, dok u Uru, u vrijeme kada je bio glavni grad Sumera bilo oko 360 tisuća ljudi. Većina njih živjela je prosječnim životom, pa su tako imali jednu kuću napravljenu od blata, koja se sastojala od nekoliko prostorija. Dobrostojeći su Sumerani živjeli u dvokatnicama sa znatno više prostorija, napravljenih od cigle. Prizemlje se sastojalo od dnevne sobe, kuhinje, zahoda, odaje za sluge, a ponekad čak i osobne kapelice. Podovi i zidovi bili bi prekriveni trskom, kožnatim tepesima i vunanim zavjesama. Ispod kuće često se nalazio obiteljski mauzolej gdje bi bili pokopani članovi obitelji.²⁷

Sumerani nisu razvili društvene znanosti, no njihovi su mudraci klasificirali prirodni svijet oko njih u sljedeće kategorije: domaće životinje, divlje životinje, ptice, ribe, drveće, biljke, povrće i kamenje. Sastavljena je lista svih stvari iz navedenih kategorija u priručnik, a učitelji su na svojim predavanjima dodavali objašnjenja za svaku od tih stvari.²⁸

Astronomija je postala jedna od glavnih znanstvenih postignuća kulturoloških nasljednika Sumerana, Babilonaca, no tek u zadnjem tisućljeću prije Krista. Proučavanje zvijezda bila je gotovo apsolutna nepoznanica u drevnom Sumeru, tako da danas postoji samo lista od oko 25 zvijezdi. Čini se da je promatranje nebeskih tijela u Sumeru bilo prakticirani isključivo za kalendarske svrhe, no ako je to ikad bilo zabilježeno, nije ostalo sačuvano do danas. Sumerani su godinu podjelili na dva doba: *emesh*, što je bilo "ljetno", s početkom u veljači ili ožujku i *enten*, "zimno", s početkom u rujnu ili listopadu.²⁹ Nova je godina trebala stoga počinjati u travnju ili svibnju. Mjeseci su bili striktno lunarni, a počinjali su u večer mladog mjeseca i trajali su 29 ili 30 dana. Imena mjeseca, često su dolazila iz poljodjelskih aktivnosti u čast određenom božanstvu, varirala su od grada do grada. Zbog odstupanja u trajanju lunarne i solarne godine uveden je dodatni mjesec u redovnim intervalima. Vrijeme za to su mjerili vodenim satom, oblikovanog poput prizme.³⁰

²⁷ Kramer S.N., 1966., 60-61.

²⁸ Kramer S.N., 1966., 19-20.

²⁹ Kramer S.N., 1966., 90-94.

³⁰ Kramer S.N., 1963., 91.

Do nedavno gotovo ništa se nije znalo o sumerskoj medicini, iako su postojali mnogobrojni akadijski tekstovi iz prvog tisućljeća prije Krista koji uvelike koriste sumerske medicinske fraze. Čak i danas postoje samo dvije sumerske medicinske ploče, a jedna od njih sadrži samo jedan recept napisan na sebi. Na drugoj, doduše, zapisano je 15 recepata, te je od velikog značaja za povijest medicine. Pisana je vrlo pažljivo, velikim i elegantnim rukopisom oko 3 tisuće godina prije Krista čineći ju najstarijim ljekopisom ikad otkrivenim. Dokument pokazuje da se sumerski liječnik koristio botaničkim, zoološkim i mineralnim izvorima pri liječenju.³¹ Omiljeni minerali bili su natrijev klorid, odnosno sol, riječni bitumen i sirovo ulje, dok su iz životinjskog carstva najviše korišteni vuna, mlijeko i kornjačin oklop. No, najviše lijekova dolazi iz botaničkog svijeta, od biljaka poput majčine dušice, gorušice, stabla šljive, kruške, smokve i vrbe, do prerađenih proizvoda poput piva, vina i povrtnog ulja. Ono što valja istaknuti u ovom drevnom dokumentu jest da se ne spominje nikakva magija ili vračanje, koji su bili redovan dodatak svakom medicinskom tekstu kasnijih godina. Niti jedan demon ili božanstvo nije spomenuto u ovome tekstu. Stoga možemo doći do zaključka da je liječnik koji je to napisao prakticirao medicinu na više racionalnoj bazi.³²

Na polju umjetnosti, Sumerani su se osobito isticali u kiparstvu. Najraniji su kipari bili apstraktni i impresionistički, pa tako njihove statue u hramovima pokazuju veliki emocionalni i duhovni intenzitet umjesto neke vještine modeliranja. To je došlo postepeno, pa su tako kasniji kipari bili tehnički superiorniji, međutim njihova su djela izgubila prvobitnu inspiraciju i energičnost. Sumerski su kipari također bili vrlo uspješni u rezbarenju slika na ploče, vaze i posude. Iz tih izvora saznajemo puno o sumerskom izgledu i nošnji. Muškarci su tako bili potpuno obrijani, ili su nosili dugačke brade i kosu razdijeljenu po sredini. Standardna nošnja im je bila naborana suknja preko koje su ponekad nošeni dugački ogrtači. Žene su često nosile haljine koje su izgledale poput dugačkih čupavih šalova koje su ih pokrivale od glave do pete ostavljajući golo samo desno rame. Uz to često su nosile vrpce za kosu, perle i ukrasne privjeske.³³

³¹ Kramer S.N., 1966., 75-77.

³² Kramer S.N., 1966., 77-79.

³³ Opis odjevnih predmeta i izgleda; The History of Ancient Sumeria: Sumerian Clothing and Dress: <http://history-world.org/sumeria,%20dress.htm>

Glazba, instrumentalna i vokalna, odigrale su veliku ulogu u sumerskoj svakodnevnicu, dok su poneki glazbenici bili važne ličnosti u hramu i dvorovima. Prekrasno izrađene harfe i lire iskopane su iz kraljevskih grobnica Ura. Udarački instrumenti, poput bubnja i tamburina su također bili česti, baš poput frula od trske i metala. Poezija i glazba cvjetala je u sumerskim školama, pa su tako pronađena djela uglavnom bila himne bogovima i kraljevima te su se često koristile u hramovima i palačama.³⁴

Tekstilna je industrija bila jedna od najvećih i najvažnijih u Sumeru. Na tisuće tona vune se dobivalo od ogromnih stada koza i ovaca, te se na tkalačkom stanu pretvaralo u najčešći tekstil korišten za odjeću. Lan se također obrađivao, a platneno ruho su nosili isključivo određeni svećenici. Materijali i dobra su se prevozila uz pomoć kočija, kola i brodova. Transport brodom bio je poprilično praktičan jer čak i manji brod mogao je prevesti velike količine materijala. Pivo je smatrano jedno od najvažnijih dobara, te je brzo postalo omiljeno piće Sumerana, jer se smatralo da usređuje podjednako i ljude i bogove. Božica koja je bila zadužena za spravljanje piva zove se Ninkasi, što u doslovnom prijevodu znači "žena koja puni usta".³⁵ Iako je božica rođena od "blistavo-čiste vode", njena prva ljubav bilo je pivo, te je veličana u himnama mnogih glazbenika. Očigledno je da čak i pivo ima svoje uzvišene i plemenite kvalitete za sumerske pjesnike i mudrace.³⁶

³⁴ Opis i prikaz instrumenata; The Art of Sumeria: <http://history-world.org/sumeria.htm>

³⁵ Ninkasi, slavljena kao božica piva kojoj se svi raduju jer donosi olakšanje.

³⁶ Kramer S.N., 1944., 142-144.

Sumerska religija, običaji i mitovi

Tijekom otprilike 3000. godine prije Krista, Sumerani su razvili religijske ideje i duhovni koncept koji je ostavio neizbrisiv utisak na moderni svijet, posebice na Judaizam, Kršćanstvo i Islam.³⁷ Na intelektualnoj razini sumerski su mudraci, kao rezultat njihovih špekulacija o postanku i prirodi univerzuma stvorili kozmologiju i teologiju koja je prenosila toliko uvjerenje da je postala osnovno vjerovanje na gotovo cijelom Bliskom istoku. S praktičnog i funkcionalnog aspekta, sumerski su svećenici stvorili šaroliki skup obreda, rituala i ceremonija koji su služili da udovolje bogovima, ali i da pruže emocionalni odušak ljudskom porivu obožavanja raskoša i veličanstvenosti. S estetičke strane, nepismeni sumerski putujući svirači i glazbenici, te njihovi kasniji nasljednici pjesnici, svojom su originalnosti i maštovitosti načinili najbogatiju mitologiju Bliskog istoka.³⁸

Kozmologija i teologija bile su, znanstveno govoreći, svedene na rudimentarne i površne ideje o prirodi univerzuma i kako djeluje. Za sumerske mudrace, glavne komponente univerzuma čine nebesa i zemlja, pa je tako sumerska riječ za univerzum *an-ki*, što u doslovnom prijevodu znači "nebo-zemlja". Zemlja je bila ravna ploha okružena golemom prostranom prazninom. Između nebesa i zemlje, prepoznali su supstancu koju su nazvali *lil*, koja otprilike znači vjetar, zrak, a čiji opis ugrubo označava ono što mi danas smatramo "atmosferom". Za Sunce, Mjesec, planete i zvijezde smatralo se da su načinjeni od istih stvari kao i atmosfera, ali obdareni s posebnom svjetlošću. Od tih je osnovnih činjenica o strukturi univerzuma stvorena odgovarajuća kozmologija. Prvobitno su zaključili da je postojalo iskonsko more kao pokretač svega, međutim nikada se nisu pitali što je bilo prije toga u vremenu i prostoru. U tome se moru nekako stvorio univerzum odnosno nebo i zemlja, a između njih došla je šireća atmosfera koja odvaja nebo od zemlje. Iz te su atmosfere onda načinjena svjetleća tijela: sunce, mjesec, planeti i zvijezde, a tek nakon toga nastaju biljke, životinje i ljudski život.³⁹

³⁷ Radau H. , 1902., 1-4.

³⁸ Kramer S.N., 1944., 7-9.

³⁹ Kramer S.N., 1966., 91-94.

Sumerski su teolozi pretpostavljali da svime time upravlja i nadgleda panteon koji čine skupina živih bića ljudskog oblika, ali besmrtna i nadljudskih karakteristika. No, kako je taj panteon funkcionirao? Kao prvo, doimalo se razumno Sumeranima da božanstva koja čine panteon nisu sva od jednake važnosti. Božanstvo zaduženo za kanale ili oruđe nije se moglo mjeriti sa božanstvom zaduženim za sunce ili zemlju.⁴⁰ Nadalje, analogijom ustroja ljudskih država, bilo je realno za pretpostaviti da je na čelu panteona bilo božanstvo koje je prepoznato kao njihov kralj i vladar. Sumerski je panteon stoga bio koncipiran kao funkcionalni skup božanstava s kraljem na čelu. Značajnu su podjelu panteona odlučili postaviti kada su odvojili kreativna i nekreativna božanstva, stajalište koje je proizašlo iz njihovih kozmoloških viđenja svijeta. Prema tome, osnovne komponente kozmosa su nebo i zemlja, more i atmosfera, dok svi ostali kozmički fenomeni postoje isključivo unutar jedne od tih sfera. Stoga je bilo razumno zaključiti da su božanstva koja kontroliraju nebo, zemlju, more i atmosferu ona kreativna božanstva, te da su shodno tome stvorili sve ostale kozmičke entitete.⁴¹

Uvelike najvažnije božanstvo sumerskog panteona, koji je odigrao dominantnu ulogu u sumerskom običaju, mitu i molitvi, bio je Enlil, bog zraka. Događaji koji su doveli do toga da postane vrhovno božanstvo su nepoznati. Enlil je bio poznat kao “otac bogova” i “kralj neba i zemlje”, pa su se tako kraljevi i vladari često hvalili kako ih je baš “On” postavio za vladara.⁴²

Iz kasnijih mitova i himni saznajemo da je Enlil božanstvo odgovorno za kreaciju najplodonosnijih osobina kozmosa. On je božanstvo koje je započelo dan, koje se sažalilo nad smrtnicima, koje je svojim božanskim planom učinilo tako da sjeme, biljke i drveće počne dozrijevati iz zemlje, time je on pospješio obilje i prosperitet zemlje. Oblikovao je i pijuk i plug kao prototipe da se koriste u poljoprivredi od strane smrtnika. Opisan je također kao očinska figura koja pazi na sigurnost i blagostanje svih ljudi, ali osobito žitelja Sumera.⁴³

Sljedeće božanstvo po važnosti u sumerskoj religiji bio je Enki, bog zadužen za bezdan. Enki je bio bog mudrosti, te se smatralo da je on taj koji organizira zemlju u skladu s

⁴⁰ Kramer S.N., 1966., 93.

⁴¹ Kramer S.N., 1966., 96-97.

⁴² Kramer S.N., 1963., 119.

⁴³ Kramer S.N., 1963., 119.

Enlilovim planovima. Enki je kao snalažljivo, vješto, spretno i mudro božanstvo odlučivao o svim detaljima plana. Niti jednom se u mitovima ne pokušava otkriti temeljno porijeklo prirodnih ili kulturnih procesa, sve je pripisano Enkiju i njegovom kreativnom duhu.⁴⁴

Među stvaralačkim božanstvima tu je bila dakako i majka-božica Ninhursag⁴⁵, ili Ninmah, "uzvišena žena". U ranijim mitovima njeno je ime dolazilo čak i prije Enlilovog kada su se nabrajala najuzvišenija božanstva. Sumerski su vladari često opisivali kako ih Ninhursag doji svojim mlijekom. Smatrana je majkom svih živih stvari, istaknuta majka-božica, te igra važnu ulogu u kreaciji i samog čovjeka. Jedan mit opisuje lančanu reakciju božanskog rađanja u Dilmunu, raju za bogove, odakle je prvobitno pokrenut motiv o "zabranjenom voću".⁴⁶

Uz ta vodeća božanstva, postojala su i tri važna zvjezdana božanstva: bog mjeseca, Nanna, kojeg su također zvali Sin, zbog svojih semitskih korijena, Nannin sin, bog sunca, Utu, te njegova kćer božica plodnosti i ljubavi, Inanna, poznata u semitskom svijetu kao Ištar. Smatra se da je ova skupina božanstava bila ona koja odlučuje o sudbini svijeta.⁴⁷

Okrećući se od bogova prema čovjeku, vidimo da sumerski mislioci nisu bili pretjerano samouvjereni oko sposobnosti čovjeka i njegove sudbine. Bili su čvrsto uvjereni da je čovjek stvoren iz gline i to samo kako bi činio jednu stvar, služio bogovima pružajući im hranu, piće i utočište kako bi imali potpunu slobodu da obavljaju svoje božanske djelatnosti. Ljudski je život bio prepun nesigurnosti, budući da nije znao kakvu su mu sudbinu pripremili nepredvidivi bogovi. Kada bi umro, njegova bi kastrirana duša otišla u mračno, tmurno podzemlje gdje je život samo bijedan odraz zemaljskog života.⁴⁸

U svemu tome postoji jedan ključan problem, koji sumerske mislioce nimalo ne muči, a to je slobodna volja kod ljudi. Uvjereni bez potrebe za nekim argumentima, da su ljudi stvoreni isključivo kako bi služili bogovima, Sumerani su prihvatili svoj zavisani status, baš kao i što su prihvatili božansku odluku da su ljudi smrtni, a samo bogovi besmrtni. Sve zasluge za visoke moralne kvalitete i etičke vrline koje su Sumerani razvili

⁴⁴ Hooke, S. H., 1963., 23-24.

⁴⁵ Kramer S.N., 1966., 111.

⁴⁶ Kramer S.N., 1963., 122.

⁴⁷ Kramer S.N., 1966., 98-103.

⁴⁸ Kramer S.N., 1966., 117.

postepeno kroz stoljeća iz svojih socijalnih i kulturoloških iskustava biva pripisano bogovima, da su bogovi tako isplanirali, a čovjek samo prati božanske naredbe. Zbog toga, kako opisuju sumerski mudraci, većina božanstava je također bilo moralno, pa su stoga u himnama sva velika božanstva sumerskog panteona bila opisivana kao ljubitelji svega dobroga i pravednoga, istine i čestitosti. Iako su vodeća božanstva bila etički i moralno nastrojena, prema sumerskom pogledu na svijet, moralo je biti i onih koji su od početka stvaranja civilizacije kovali zle planove, to jest svega nemoralnog u ljudskom ponašanju. Međutim ako su Sumerani zagovarali istinu, mir, pravdu i dobrotu, zbog čega božanski plan uključivao stvaranje grijeha i zla? Sudeći po dostupnom materijalu, sumerski su mudraci bili spremni priznati da ne razumiju, odnosno, da je to božja volja i da su njihovi motivi često neshvatljivi.⁴⁹

Time dolazimo do još jedne neshvatljive anomalije u sumerskoj teologiji, a to je naime njihovo viđenje smrti i podzemlja. Općenito se podzemlje opisivalo kao ogroman kozmički prostor ispod zemlje, simbolički oprečan nebesima, kozmičkom prostoru iznad zemlje. Duše umrlih bi se spustile u podzemlje iz svojih grobova, te su morale brodom prijeći rijeku. Gdje se ta rijeka nalazila u odnosu na zemlju i podzemlje nije opisano u niti jednom mitu. Podzemnim su svijetom vladali Ereškigal i Nergal, koji su imali svoju posebnu skupinu božanstava. Spominje se palača sa sedam dveri gdje je Ereškigal⁵⁰ zasjedala, no također nije precizirano gdje se točno nalazila. Smatra se da su preminuli, baš poput živućih, bili svrstani u svojevrsnu hijerarhiju, stoga nema sumnje da su najviša mjesta u podzemlju bila dodijeljena preminulim kraljevima, te svećeničkim službenicima. Iako se dobiva osjećaj da je podzemlje neko tmurno i tamno mjesto po opisima, to je bilo istina isključivo kada je dan, no, smatralo se da kada bi nastupila noć, da sunce obasja podzemlje. Prema preminulima se nije jednako postupalo, bogovi koji bi im sudili, Utu, bog sunca i ponekad Nanna, bog mjeseca, su odlučivali o njihovom zagrobnom životu. Ukoliko bi presuda bila pogodna, duša preminule osobe bi živjela sretno i zadovoljno, te imala sve što bi poželjela. Međutim, Sumerani nisu polagali puno

⁴⁹ Kramer S.N., 1966., 117-120.

⁵⁰ Hooke, S. H., 1963., 32.

nade u blaženi zagrobni život, čak ni za one dobre koji to zaslužuju, nego su većinski bili uvjereni da je život u podzemlju negativna refleksija života na zemlji.⁵¹

Kada govorimo o sumerskoj mitologiji, važno je napomenuti da sumerski mitovi imaju jako malo povezanosti s običajima i ritualima, unatoč činjenici da su obje stvari usko povezane sa sumerskom religijom. Praktički svi pronađeni sumerski mitovi su književnog karaktera, a većinski se bave stvaranjem i organizacijom univerzuma, rađanjem bogova, njihovim ljubavima i mržnjama, njihovim pakostima i intrigama, te djelima stvaranja i destrukcije. Mitovi rijetko opisuju borbu za moć između bogova, čak i kada se spomene, nikada nije oslikano kao gorak, osventički i krvav konflikt. Intelktualno govoreći, sumerski mitovi otkrivaju jedan sofisticirani pristup bogovima i njihovom božanstvenom djelovanju. No, sumerski su stvaraoci mitova bili uglavnom direktni potomci nepismenih putujućih pjesnika i glazbenika, čiji je prvobitni cilj bio skladati narativne pjesme o bogovima koje bi bile dirljive, inspirirajuće i zabavne. Njihovo osnovno literarno sredstvo za to nije bila logika ili razum, već imaginacija i mašta. Pri prepričavanju svojih priča, nisu oklijevali izmisliti motive i incidente po uzoru na ljudska djelovanja koja nikako nisu mogla imati osnovu u racionalnom i misaonom promišljanju o svijetu. Nisu se niti ustručavali koristiti legendarne i bajkovite motive koji nisu imali nikakve veze s kozmološkim pogledom na svijet.⁵²

Umjetnost je u Sumeru također cvjetala, bila je slikovita i kompleksna, te se primarno koristila u religijske svrhe. Slikarstvo i kiparstvo bilo je najzastupljenije, pa tako imamo primjere radova s mramorom i zlatom, dok su se kamen, drvo i metal uvozili. Od mnogih portreta nastalih u Sumeru, najpoznatiji je onaj vladara Lagaša, Gudee. Skulpture i figurice, načinjene uglavnom od mramora prikazuju bogove, svećenike, te štovatelje odnosno običan puk. Veličina figurica ovisi o hijerarhijskom položaju, pa su tako figurice bogova najveće, a štovatelja najmanje.⁵³

⁵¹ Radau, H., 1902., 5-9.

⁵² Kramer S.N., 1944., 7-9.

⁵³ Kramer S.N., 1963., 22.

Sumerski karakter - nagon, motivi i moralne vrijednosti

Studije koje se posvete sumerskoj kulturi i civilizaciji pristupe subjektu s jednog deskriptivnog stajališta. Većinom raščlanjuju sumersku kulturu na razne aspekte: političke, ekonomske, administrativne, pravne, religiozne, socijalne, umjetničke i književne, te ih se onda jednog po jednog detaljno opisuje. Sumerskoj se kulturi rijetko pristupa s psihološke strane, tako da se opisuje promišljanje i osobnost ljudi koji su ju stvorili. Kao što sam već prije spomenuo, glavna motivacijska sila sumerskog ponašanja bio je nagon za superiornost i nadmoć s velikim naglaskom na nadmetanje i uspjeh.⁵⁴

Postoje tri glavna emocionalna nagona koja motiviraju ljude od početka vremena: ljubav, mržnja i strah. Kao i kod svih ljudi, ljubav je kod Sumerana varirala u intenzitetu. Postojala je strastvena ljubav između spolova, što bi često kulminiralo u brak, ljubav između muža i žene, roditelja i djece i ljubav između prijatelja, te naravno ljubav prema bogovima i kraljevima.⁵⁵

Opće je poznato da se brak u drevnom Sumeru, ali i općenito na Bliskom istoku, dogovarao pri čemu je novac (šekel)⁵⁶ vrijedio više od vruće želje ljubavi. Unatoč tome postoje dokazi da se svejedno često udvaralo prije samog braka, i to potajno, čineći time sam čin braka slađim. Najbolji primjer takvog udvaranja daje nam pjesma upisana na glinenu ploču, koja opisuje dvoje ljubavnika, Inanu⁵⁷, "Kraljicu nebesa" i njenog budućeg muža Dumuzida⁵⁸. Pjesma je namijenjena da se izvodi uz pratnju lire, te je podijeljena na dva dijela odnosno kitice. Prva kitica počinje Inaninim monologom u kojemu govori o tome kako je, dok je nevino pjevala i plesala u raju do nje došao Dumuzid, te ju uzeo za ruku i prigrlio je. Nakon čega ga je ona molila da ju pusti, jer nije znala kako bi mogla sakriti njihovu tajnu ljubav od njene majke Ningal, žene Nana, boga mjeseca. Dumuzid predlaže da slaže vlastitoj majci, te da joj kaže kako je sate provela sa svojom prijateljicom na trgu. Pod tim su izgovorom vodili ljubav pod mjesečinom.

⁵⁴ Kramer S.N., 1963., 249-252.

⁵⁵ Kramer S.N., 1966., 131-136.

⁵⁶ Šekel, kao antička valuta koristila se oko 3000. godina prije Krista u Mezopotamiji.

⁵⁷ Inana, božica ljubavi, plodnosti, često je zastupljena u sumerskoj umjetnosti zbog svojih pozitivnih osobina.

⁵⁸ Dumuzid, prikazan kao pastir, udvarao se Inani, te je njihova ljubav zabilježena u pjesmi.

Druga se kitica sastoji od radosnog Inaninog monologa, jer nakon provedene strastvene noći zajedno, Dumuzid ju je odlučio oženiti. Inana nakon toga presretna priopćuje da će Dumuzid pričati s njenom majkom, kako bi od nje zatražio blagoslov da ju oženi.⁵⁹

Takvim strastvenim izljevima ljubavi možemo doći do zaključka da nisu svi brakovi bili dogovoreni isključivo zbog nečije dobiti, te su u nekim slučajevima brakovi bili motivirani ljubavlju i žudnjom za drugu osobu.⁶⁰

Tamo gdje ima ljubavi, ima i mržnje, pa tako ni Sumer nije iznimka po tom pitanju. Mržnja je odigrala važnu ulogu u Sumeru, kao što možemo vidjeti u kasnijim razdobljima gdje su sumerske političke, ekonomske i edukacijske institucije bile obojene agresivnim nagonom za nadmoći nad drugima, što je sigurno inspiriralo visoki stupanj mržnje, omalovažavanja i prezira. Bogovi su također često pokazivali svoj bijes i mržnju. Čak i sam Enlil⁶¹, koji je glasio za pravednog boga znao je poslati ogromne valove da unište Sumer u slučaju da netko oskrvne njegova svetišta. Sva vodeća božanstva bila su neumoljiva u svojoj odluci da unište Ur i Sumer u vrijeme vladavine Ibbin-Sina⁶².

Ibbin-sin, vladar Sumera, za kojeg je cijena zrna porasla toliko da je došlo do kolapsa ekonomije, smatra se da je nestašica otvorila put novim osvajačima.

Strah, poput mržnje, uvukao se u sumerski način života. Od rođenja do smrti Sumerani su naučeni da se boje svojih roditelja, učitelja, nadređenih, vladajućih, stranog neprijatelja, divljih zvjeri, okrutnih demona, bolesti, smrti i beskraj. Tako da nimalo ne čudi da su sumerski mislioci smatrali da je glavna odlika zlatnog doba čovječanstva bila odsutnost straha.⁶³

Kada govorimo o etici i moralu, Sumerani su njegovali sve poželjne ljudske vrline: istinu, zakon, slobodu i mudrost, hrabrost i lojalnost. Čak su cijenili i milost i suosjećanje pogotovo u slučaju unesrećenih udovica i siročadi. Postepena evolucija ovakvih etičkih vrlina morala je započeti kao ekstenzija motiva ljubavi koji se sa porodice proširio na ljubav prema zajednici, pa čak i cjelokupnom ljudskom rodu.⁶⁴ No, unatoč njihovim uzvišenim idealima i plemenitoj etici, velike su šanse da Sumerani nikada ne bi postali

⁵⁹ Kramer S.N., 1966., 220-221.

⁶⁰ Kramer S.N., 1963., 250-255.

⁶¹ Hooke, S. H., 1963., 73-74.

⁶² Kramer S.N., 1963., 70-71.

⁶³ Kramer S.N., 1963., 72.

⁶⁴ Kramer S.N., 1966., 117-122.

toliko uspješni, materijalno i duhovno, da nije bilo onog posebnog nagona koji ih je motivirao da budu ambiciozni, kompetitivni, agresivni i da čeznu za pobjedom i uspjehom. Baš je zbog toga, tužno za reći, kako je ta strast za natjecanjem i premoći u sebi nosila sjeme samouništenja, te bila okidač krvavim i katastrofalnim ratovima između gradova-država što je spriječilo udruživanje države u jednu cijelu. Sumer je tako ostao izložen vanjskim napadima što ga je konačno i uništilo. Od svega toga dobivamo samo još jedan povijesni primjer gorke ironije prisutan u čovjeku i njegovoj sudbini.⁶⁵

⁶⁵ Kramer S.N., 1966., 34-38 i 43-44.

Zaključak - sumerska ostavština

Ponosni su Sumerani stvorili mnoge inovacije, izume i institucije. Može se reći da bi sve to kad-tad bilo izmišljeno, no Sumerani su bili prvi koji su se toga dosjetili. Jedna od najkarakterističnijih obilježja sumerskih gradova-država bilo je pisano pravo, s počecima dokumentiranja pravnih prodaja i kupovina. Pisani pravni dokumenti i zakони pronađeni su u kasnijim periodima posvuda po Bliskom istoku, i iako se razlikuju u detaljima, u suštini svi izgledaju poput sumerskog prototipa, čak su i Grci i Rimljani pravili zakone i poslovne knjige po uzoru na sumerski kako bi bilježili pravne transakcije.⁶⁶

Na polju znanstvenih postignuća, Sumerani su svoj najveći doprinos budućim generacijama ostvarili u matematici, tako što su osmislili sustav računanja s osnovom na broju 60, koji prednjači Hindu-arapskom decimalnom sustavu koji danas koristimo.⁶⁷ Što se tiče tehnologije, osmislili su grničarsko kolo, kola s točkovima i jedrenjak. Metalurgija nije bila sumerskog porijekla, međutim proizvodi sumerskih kovača bilo je rašireno po cijelom drevnom Bliskom istoku, pa su čak neki dospjeli i do središnje Europe.

Arhitektura je bila vodeći zanat u Sumeru od najranijih početaka, konstrukcija hramova s kamenim temeljem, oslikani zidovi i oltari. Sumerski su arhitekti također gradili kupole, lukove, svodove i trezore, te se smatra da su svod i luk u Grčku i Rim došli nakon njihovog kontakta s Babilonom, koji je to nasljedio o Sumera.⁶⁸

Postignuća Sumerana na području religije, edukacije i literature ostavila su dubok utisak ne samo na njihove susjede tog vremena, već i na kulturu modernog svijeta. Pa su tako indirektno utjecali i na Hebreje i pisanje Biblije.⁶⁹ Forma i sadržaj sumerskih književnih djela su varirali zbog činjenice da su gotovo svi zapadnoazijski narodi posuđivali klinasto pismo od sumerana kako bi zapisali svoje vlastite spise. Prihvatanje i adaptacija slogotvornog sustava pisanja koje su razvili Sumerani, kako bi zapisali vlastito teško i jednosložno pismo zahtjevalo je temeljito izučavanje sumerskog jezika i

⁶⁶ Kramer S.N., 1966., 244-246.

⁶⁷ Kramer S.N., 1963., 289-290.

⁶⁸ Kramer S.N., 1963., 166.

⁶⁹ Kramer S.N., 1966., 155-158.

literature. Zbog toga su sumerski učitelji i pisci bili uvoženi u susjedne zemlje, kako bi predavali na poznatim akademijama. Rezultat toga bio je ogromno širenje sumerske kulture i književnosti, pa su se stoga njihove ideje i ideali, njihova kozmologija, teologija, etika i edukacija prenosili kroz misli i pisanja svih ostalih naroda drevnog Bliskog istoka.⁷⁰ Njihove su književne forme i teme, radnje, motivi, stilistička sredstva i estetičke tehnike bile preuzete od Palestinskih Hebreja, koji su sastavili i uredili Bibliju.

Naime, postoji još jedan izvor koji govori o sumeranskom utjecaju na Bibliju, a znatno je izravniji nego ovaj prethodno navedeni. Datira nazad sve do "Oca" Abrahama, koji se rodio oko 1700. godine prije Krista u gradu Uru, koji je kao što sam već spomenu bio jedan od najrazvijenijih gradova drevnog Sumera. Unatoč tome što je Abrahamova priča u Bibliji ispričana sa pregršt legendarnih i maštovitih motiva, možemo pretpostaviti da su Abraham i njegovi preci bili upoznati sa sumerskim književnim djelima, te da su sa sobom u Palestinu donjeli to sumersko znanje i nauku, gdje su onda postepeno postali dio tradicije i izvor koji su koristili Hebreji kada su sastavljali i uređivali Bibliju.⁷¹

Kada govorimo o Sumeru, govorimo o počecima civilizacije, kulture, obrtništva, teologije, pisma, književnosti, zakona, arhitekture i praktički svih aspekata bez kojih današnji moderan život ne bi bio moguć. Njihova predanost svome radu, ambicija u izvršavanju svake dužnosti dovela je do toga da izrastu u jednu od najuspješnijih civilizacija u povijesti čovječanstva. Smatram da bi se znatno više povijesničara trebalo posvetiti proučavanju drevnih naroda Mezopotamije, jer toliko toga ima neistraženog i dan danas zakopanog ispod vječnog pijeska Bliskog istoka. Njihova promišljanja i maštanja o mogućem nastanku svijeta kroz 3 tisuće godina, danas su utjelovljena u mnogim organiziranim religijama, pa tako proučavajući svete knjige automatski proučavamo samo jedan od mnogih fragmenata veličanstvene sumerske kulture. Uistinu je žalosno što ih je vlastita ambicija i kompleks superiornosti na kraju i uništila, jer su svojom energičnošću mogli svijetu ostaviti još više znanja i dobara.

⁷⁰ Kramer S.N., 1963., 229.

⁷¹ Radau H. 1902., 57-58.

Literatura

1. Diakonoff, I. M. - Society and State in Ancient Mesopotamia, Sumer, Moscow, IVL Publishers 1959.
2. Falkenstein, A. - Literarische Keilschrifttexte aus Uruk, 1931.
3. Hooke, S. H. - Babylonian and Assyrian religion. Published by University of Oklahoma Press, Norman, 1963.
4. Hugo Radau - the Creation Story of Genesis – 1 – A Sumerian Theogony And Cosmogony, 1902.
5. Kramer, N.S. - Sumerian Mythology: Study of Spiritual and Literary Achievement in the Third Millennium B.C., 1944.
6. Kramer, N.S. – The Sumerians: Their History, Culture and Character, 1963.
7. Kramer, N. S. - Historija počinje u Sumeru. Zagreb : Epoha, 1966.

Online izvori:

Ancient Sumer history

<http://ancientneareast.tripod.com/Sumer.html>

<http://www.ancient.eu/sumer/>

Encyclopedia Iranica

<http://www.iranicaonline.org/>

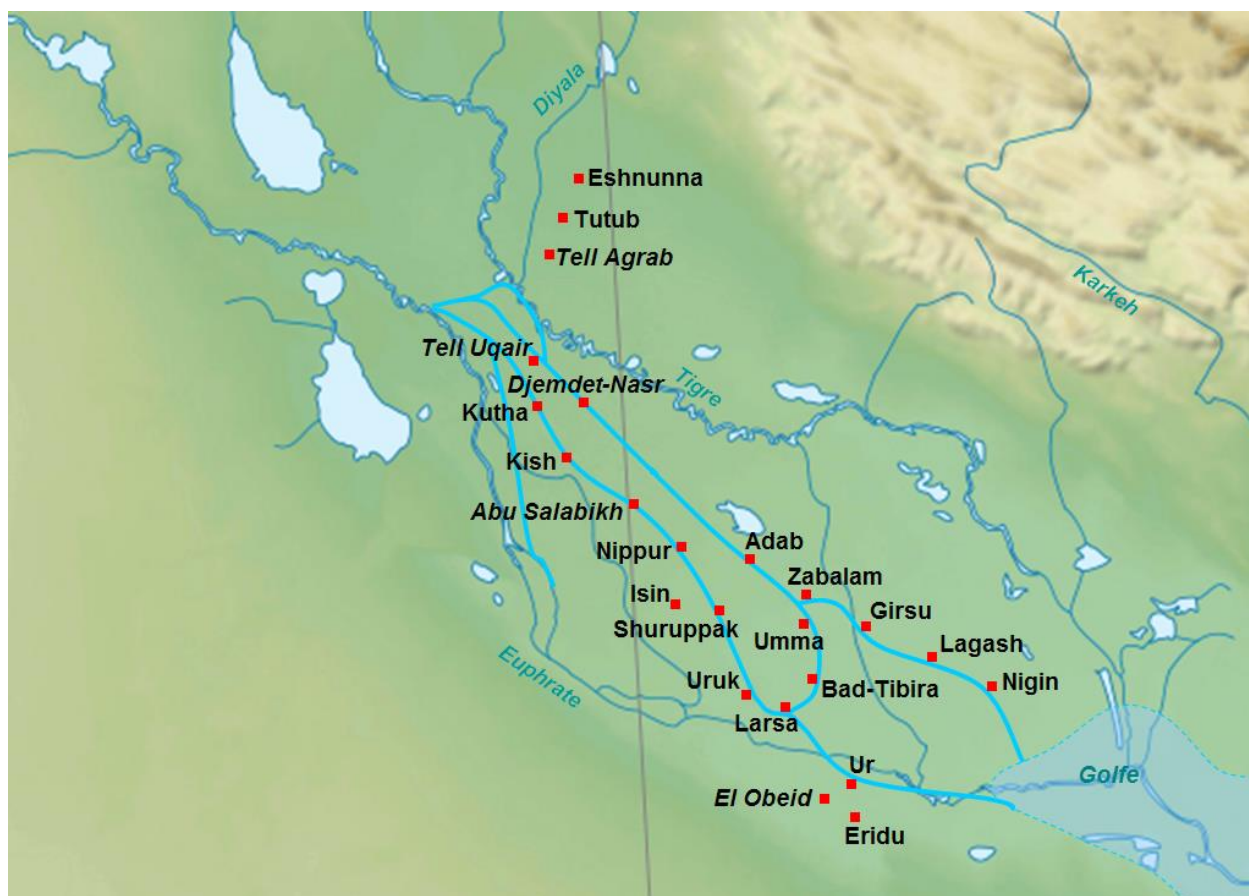
History world

<http://history-world.org/sumeria.htm>

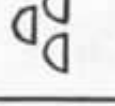
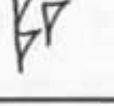
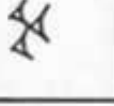
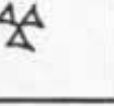
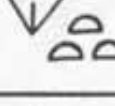
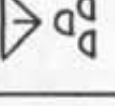
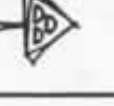
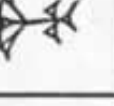
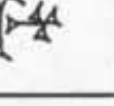

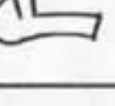
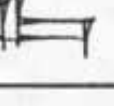
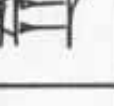
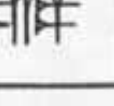

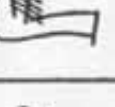
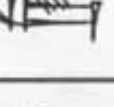
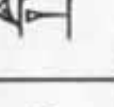
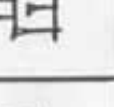

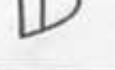
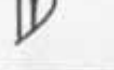

Omniglot

<https://www.omniglot.com/writing/sumerian.htm>

Prilozi

Slika 1. Područje Sumera, te važna središta i gradovi.
(<https://en.wikipedia.org/wiki/Sumer>)

3000 BC	2800 BC	2500 BC	1800BC	600 BC	
					an (bog, raj)
					ki (zemlja)
					lu (muškarac)
					sal (žena)
					kur (planina)
					geme (ropkinja)
					sag (glava)
					ka (usta)
					ninda (kruh)

Slika 2. Osnovni izrazi klinastog pisma i proces oblikovanja kroz godine. (<https://www.omniglot.com/writing/sumerian.htm>)

Sažetak

Ovaj rad bavi se poviješću Sumera, njihovom nastanku i razvijanju kao prve poznate urbane civilizacije svijeta. Osvrće se na razvoj kulture, pisma i rane tehnologije, koja je uvelike promijenila ljudski pogled na svijet. Opisuje Sumerane kao izrazito snalažljive, marljive i kreativne ljude s odlučnim duhom. Objašnjava društvenu strukturu, odnosno hijerarhiju tadašnjeg društva, te njihove mitove, legende i religiju kojom su pokušali objasniti vlastito postojanje i značajno viši stupanj razvoja spram susjednih naroda. Pojašnjava ropstvo, obiteljske odnose i prve donešene zakone koje su preuzele kasnije civilizacije. Pokušava kroz jednu romantičnu prizmu prikazati ljubav i obiteljske odnose kao jedan od glavnih pokretača Sumerana, uz želju za nadmoći i međusobnim nadmetanjem stvorena je snažna formula za uspjeh. No, također rad implicira na to da nije samo ljubav kao temeljna emocija bila ključ uspjeha, nego je i mržnja odigrala veliku ulogu u formiranju gradova-država sumerske civilizacije, koji su se često sukobljavali. U završnom dijelu riječ je o ostavštini Sumera, njihov utjecaj na moderne religije, svete knjige i tužan kraj jedne od najvećih civilizacija svih vremena.

Ključne riječi: Sumer, razvoj, tehnologija, odlučnost, ljubav, religija, zakoni, nadmetanje, mržnja, ostavština, propast.

Abstract

This thesis focuses on the history of Sumer, their genesis and development as the first known urban civilization of the world. It reviews growing process of culture, writing system and early technology, that shaped the way people looked at the world. It describes Sumerians as highly resourceful, hardworking and creative people with a decisive spirit. It explains the social construct, the hierarchy that is of their society, and the myths, legends and religion with which they tried to explain their existence and a considerable higher level of development as opposed to neighboring peoples. It clarifies slavery, family relationships and the first laws that newer civilizations, like the Greek adopted. Through a romantic prism the work displays love and family relationships as one of the main drives of the Sumerian people, along side will for power and competition making it a strong formula for success. Also, it implies that not only love as a core emotion was the key to success, but also hate played an important role in making of the city-states of the Sumerian civilization, which often waged wars among each other. In the final part, it puts the emphasis on their legacy, influence on modern religions, holy books and a sad demise of one of the greatest civilizations of all time.

Keywords: Sumer, genesis, technology, decisiveness, love, religion, laws, competition, hatred, legacy, demise.